

At the crossroads 2.0: recente ontwikkelingen in de behandeling van seksuele delinquenten

Een congresverslag

Minne De Boeck, Kasia Uziebło

| TIJDSCHRIFT KLINISCHE PSYCHOLOGIE, 2020, 50(3), 212-221 |

Inleiding

De prevalentie van seksueel geweld is hoog. Volgens (inter)nationale rapporten wordt ongeveer een op de vijf meisjes en iets minder dan een op de tien jongens voor ze de leeftijd van achttien jaar bereiken geconfronteerd met enige vorm van seksueel geweld (Buisse et al., 2013; Stoltenborgh, Van IJzendoorn, Euser, & Bakermans-Kranenburg, 2011; World Health Organization, 2017). Een recente Europese studie toont aan dat een op de drie vrouwen, ouder dan vijftien jaar, ooit fysiek seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft ervaren (European Union Agency for Fundamental Rights, 2014). De Vlaamse Sexpert-studie vermeldt dat iets minder dan veertien procent van de bevroegde volwassen vrouwen en bijna tweeënhalf procent van de mannen ooit seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft ervaren (Buisse et al., 2013). Dit geweld brengt heel wat negatieve gevolgen met zich mee voor de slachtoffers, de omgeving, de daders en de samenleving. De aandacht voor dit fenomeen neemt geleidelijk aan toe, maar piekt vooral na ophefmakende zaken, zoals rond Harvey Weinstein¹ en dichter bij ons, de moorden op Julie Van Espen² (Vlaanderen) en Anne Faber³ (Nederland). Internationale en nationale bewegingen als #MeToo en #BloomForChange die na dergelijke ophefmakende zaken ontstaan, kanaliseren de maatschappelijke verontwaardiging en laten de wens van de samenleving zien om seksueel geweld volledig uit te roeien. Deze bewegingen eisen een strengere bestraffing en een efficiëntere aanpak van seksuele delinquenten. Maar welke aanpak is het meest succesvol? Moeten interventies verschillen naargelang het vergrijp, bijvoorbeeld bij kindermisbruik of verkrachting? Kunnen we het recidiverisico goed inschatten en hoe kunnen we hier efficiënt op inspelen? Verschillende prangende vragen en voldoende redenen om een congres te organiseren.

Na een succesvol eerste congres in 2016 (zie: Uzieblo et al., 2016) was het hoog tijd voor een presentatie van de laatste ontwikkelingen zowel op het gebied van de theorievorming over seksuele delinquentie als van de psychodiagnostiek en de behandeling van seksuele delinquenten. Op 4 en 5 februari 2020 vond in Antwerpen de tweede editie plaats met als titel 'At the crossroads 2.0: Future directions in sex offender treatment and assessment'. Voor dit congres werkten NL-ATSA, de Nederlandse afdeling van de internationale Association for the Treatment of Sexual Abusers (ATSA), het Universitair Forensisch Centrum (onderdeel van het Universitair Ziekenhuis Antwerpen) en de Universiteit van Antwerpen samen. De focus lag op de vertaling van de wetenschappelijke bevindingen naar de praktijk. Zeventien internationaal gerenommeerde sprekers maakten deze vertaalslag voor meer dan 270 therapeuten en andere practici, beleidsmedewerkers en onderzoekers uit negen verschillende landen. De lezingen behandelden de onderliggende mechanismen van seksueel geweld, specifieke vormen van seksueel geweld, en de begeleiding en behandeling van seksuele delinquenten. Deze bijdrage bevat een beknopte weergave van dit congres waarbij werd gekozen voor de meest relevante of – tot op heden – onderbelichte topics.

Onderliggende mechanismen van seksueel geweld

Erick Janssen (KU Leuven/Indiana University, Verenigde Staten [VS]) beet de spits af met een presentatie over de impact van seksuele opwinding en andere emoties op seksueel gedrag. De rode draad in zijn betoog was dat besluitvorming en gedrag beïnvloed kunnen worden door seksuele opwinding. Seksuele opwinding dient immers als een emotie en als een motivationele staat beschouwd te worden die op complexe wijze in interactie treedt met andere emoties, zoals angst en verdriet. Janssen benadrukt dat seksuele opwinding teweeggebracht kan worden door positieve of negatieve emoties of door de combinatie van beide. De impact van deze emoties is echter voor iedereen verschillend en heeft te maken met twee onderliggende processen: seksuele excitatie en seksuele inhibitie, die in het *dual control model of sexual response* van Bancroft en Janssen (2000) beschreven worden. Onderzoek laat de relevantie van deze processen zien, onder meer bij seksueel agressief gedrag en hyperseksualiteit. Zo zou er bij hyperseksualiteit voornamelijk sprake zijn van een verhoogde seksuele excitatie en niet noodzakelijk van een tekortkoming in de inhibitie van de opwinding. Seksueel agressief gedrag daarentegen zou eerder samenhangen met een verminderde inhibitie van seksueel gedrag.

Ross Bartels (Universiy of Lincoln, Verenigd Koninkrijk [VK]) richt zich in zijn onderzoek en theoretisch werk voornamelijk op het belang van onder meer seksuele fantasiën en fantaseren bij seksueel agressief gedrag. Deze termen worden nog al te vaak door elkaar gebruikt. Bartels beklemtoonde dan ook het verschil tussen een sekuele fantasie, als sy-

noniem voor seksuele interesse, en seksueel fantaseren, als een mentale activiteit waarbij men zich bewust seksuele scenario's voorstelt. Ook legde hij het verschil uit tussen *fantasy based* fantaseren (onrealistisch) en *future oriented* fantaseren (realistisch). Het louter hebben van seksuele fantasieën over seksueel gewelddadig gedrag is niet noodzakelijk een probleem; heel wat mensen hebben dergelijke fantasieën. Het wordt wel problematisch indien ze vaak voorkomen en wanneer ze als haalbaar en realistisch ervaren worden. Aan de hand van het *dual-process model of sexual thinking* (Bartels & Beech, 2016) legde hij uit dat het bij seksuele gedachten gaat om een duaal proces, enerzijds van automatische processen die gebaseerd zijn op spontane seksuele gedachten en associaties, en anderzijds van gecontroleerde seksuele gedachten die gebaseerd zijn op seksuele fantasieën, herinneringen en verbeelding. Volgens Bartels kunnen therapeuten op beide processen inwerken. Strategieën die zijn ontworpen om de onderliggende automatische associaties te veranderen, kunnen immers helpen om de incidentie van deze automatische gedachten te verminderen. Strategieën die daarentegen bewuste houdingen (en doelen) veranderen, kunnen helpen voorkomen dat de automatische gedachten verder (bewust) worden uitgewerkt. Ook kan het fantaseren gereduceerd worden door de associatie tussen de seksuele reactie en de gedachte te verzwakken, bijvoorbeeld door mindfulness en herconditionering. Daarnaast toonde hij aan dat EMDR de opwindings die een bepaald beeld bij iemand kan oproepen evenals de levendigheid van de herinnering significant kan doen afnemen. Volgens Bartels is het voor de klinische praktijk vooral relevant om bij een seksueel gewelddadige cliënt na te gaan welke onderliggende fantasieën er spelen en wat de frequentie van deze fantasieën is. Er dient te worden onderzocht welke obstakels de cliënt ervaart voor het stellen van deviant en niet-deviant seksueel gedrag. Zo kan de nadruk gelegd worden op de obstakels voor deviant gedrag en op het vinden van manieren om obstakels voor niet-deviant gedrag te overwinnen.

Specifieke vormen van seksueel geweld

Tijdens het congres werd uitgebreid aandacht besteed aan verschillende vormen van seksueel geweld. We gaan hier dieper in op enkele actuele topics.

Online seksueel kindermisbruik

Gezien de opvallende toename van online seksueel misbruik gedurende de afgelopen jaren mag het geen toeval genoemd worden dat een van de drukst bezochte presentaties het fenomeen 'internetplegers' behandelde. Hannah Merdian (University of Lincoln, VK) is 'co-lead' van onlinePROTECT, een onderzoeksinstelling die zich inzet voor online kinder-

bescherming. Het centrale thema in haar uiteenzetting betrof het begrijpen van de wegen die tot online delictgedrag kunnen leiden. Hierbij focust ze vooral op personen die *child sexual exploitation material* downloaden. In het door haar ontwikkelde etiologisch model zijn zeven belangrijke aandachtspunten verwerkt: delictgerelateerde aspecten in het leven van de pleger, de context van het online delictgedrag, persoonlijke omstandigheden op het moment van het delict, delictondersteunende gedachten, evaluatie van de positieve en negatieve gevoelens die de downloader meteen na het delictgedrag ervaart en tot slot de beschermende factoren. Verder verzorgde Merdian een plenaire sessie over *desistance* oftewel het zich onthouden van (online) seksueel kindermisbruik. Internationaal onderzoek toont duidelijk aan dat de hoeveelheid gedownloadede seksuele misbruikbeelden van minderjarigen blijft stijgen. Merdian benadrukte dat wanneer we dit delictgedrag daadwerkelijk willen aanpakken, we het fenomeen als een volksgezondheidsprobleem moeten benaderen. De volksgezondheidsbenadering focust niet alleen op de directe oorzaken en gevolgen van een probleem, zoals het dader- en slachtofferschap, maar ook op de oorzaken en de gevolgen voor de gehele samenleving. Merdian wees erop dat er reeds gedegen preventie-initiatieven bestaan, zoals de hulplijn Stop it Now!⁴, maar benadrukte tevens dat een efficiënte preventie van seksueel geweld zich op meerdere niveaus van de samenleving moet richten. Deze initiatieven en concrete adviezen worden uitvoerig beschreven in het rapport van de International Working Group for the Prevention of Online Sex Offending (Brennan et al., 2019).

Seksuele moorden

Eric Beauregard (Simon Fraser University, Canada) beoogt met zijn werk een beter zicht te krijgen op een specifiek fenomeen: de seksuele moord. Beauregard stipte twee prominente problemen binnen dit onderzoeksveld aan. Ten eerste bestaat er vooralsnog geen eenduidige definitie van wat een seksuele moord is. Zo blijft men met de vraag worstelen of er daadwerkelijk sprake moet zijn van een seksuele handeling (bijvoorbeeld een verkrachting voorafgaand of tijdens de moord), of dat de aanwezigheid van een seksuele drijfveer voldoende is om van seksuele moord te kunnen spreken. Ten tweede blijft het een open vraag of het profiel van plegers van een seksuele moord verschilt van dat van andere (seksuele) geweldplegers. Hoewel dit onderzoek nog in de kinderschoenen staat, wijzen een toenevend aantal studies onder meer op verschillen betreffende het voorafgaande antisociaal en crimineel gedrag, gedragsproblemen tijdens de kindertijd/jeugd, de persoonlijkheid en het eigen slachtofferschap. Deze verschillen vragen om een specifieke benadering zowel tijdens het politieel onderzoek als bij de behandeling van deze daders. Meer over dit topic is te vinden in verschillende publicaties van Beauregard (Beauregard & Martineau, 2016; Proulx et al., 2018).

Misbruik tussen siblings

Peter Yates (Edinburgh Napier University, VK) ging nader in op seksueel misbruik door een broer of zus (zie ook: Allerdycy & Yates, 2018). Hij stond niet alleen stil bij de karakteristieken en de impact hiervan, maar besprak ook de benadering van de daders. Yates lichtte drie vormen van seksueel gedrag onder siblings toe: experimenteel gedrag dat normatief is binnen de (seksuele) ontwikkeling, niet-normatief seksueel gedrag dat met wederzijdse toestemming plaatsvindt en seksueel gedrag zonder wederzijdse toestemming. Op dit laatste, waarbij er vaak sprake is van een minderjarige dader, ging hij dieper in. Eigen aan misbruik tussen siblings is de gezinscontext waarin het misbruik plaatsvindt, wat bepalend is voor de verdere benadering van de problematiek. Er moet dus meer rekening gehouden worden met de gezinsdynamiek en interventies dienen gericht te zijn op het herstellen van veiligheid binnen het gezin. Het is immers zeer waarschijnlijk dat dader en slachtoffer elkaar na het misbruik nog zullen ontmoeten, en zelfs nog zullen samenleven. Yates ging ook nader in op kenmerken die eigen zijn aan de *disclosure*, of het stoppen van het misbruik. Gevoelens van schaamte en falen zorgen er regelmatig voor dat ouders ontkennen of minimaliseren wat er gebeurt. Daarnaast blijft dit misbruik nog te vaak onopgemerkt. En door gebrek aan kennis overreageren professionals of minimaliseren zij het gebeuren. De conclusie is alleszins dat misbruik tussen siblings meer is dan een louter dader-slachtofferverhaal en dat het vanuit verschillende perspectieven (andere siblings, ouders, ontwikkeling, veiligheid, enzovoort) benaderd moet worden.

De begeleiding en behandeling van zedendelinquenten

Diagnostiek en risicotaxatie

Tijdens het congres werd uitgebreid aandacht besteed aan risicotaxatie: het inschatten van het risico op toekomstig seksueel en gewelddadig delictgedrag bij daders. Zo kon een training worden gevolgd in de toepassing van een risicotaxatie-instrument voor seksuele delinquenten: de *Static/Stable/Acute* (SSA). De SSA wordt reeds enkele jaren beschouwd als het best gevalideerde instrument op dit gebied (Hanson & Morton-Bourgon, 2009). Aan de hand van zowel statische (onveranderbare) als dynamische (veranderbare) risicofactoren kan een inschatting gemaakt worden van de kans op recidive. Op basis hiervan kunnen beslissingen genomen worden over de intensiteit van het toezicht en de begeleiding, en kan de vooruitgang tijdens de behandeling geëvalueerd worden. Naast een training in de afname van de SSA gingen Wineke Smid (Van der Hoeven Kliniek, Utrecht), Kasia Uzieblo (Vrije Universiteit Brussel/Universiteit Gent/De Forensische Zorgspecialisten, Utrecht) en Minne De Boeck (Collaborative Antwerp Psychiatric Research Institute/Universitair

Forensisch Centrum, Antwerpen) dieper in op het lezen, interpreteren en communiceren van de resultaten van de taxatie. In de praktijk stuiten we immers op twee problemen: een goed begrip van de betekenis van de resultaten, en een gebrek aan heldere communicatie over het ingeschatte risico. De risicotaxatie kan op een gedegen manier uitgevoerd zijn, wanneer de resultaten verkeerd begrepen worden, gaat het nut ervan geheel verloren. Op het belang van gedegen risicocommunicatie werd verder ingegaan door Daniel Murrie (University of Virginia, VS). Hij presenteerde onder andere een aantal tips voor het helder communiceren over risico's. Zo raadt hij aan om numerieke informatie steeds vereenvoudigd weer te geven, irrelevante informatie te vermijden en gestandaardiseerde risicocategorieën te gebruiken. Door goede risicocommunicatie kan de uitkomst van een risicotaxatie beter begrepen worden, wat niet alleen van belang is bij afzonderlijke casussen, maar ook belangrijk is voor onderbouwde beleidsbeslissingen omtrent de aanpak van seksuele delinquenten.

Hoewel casusconceptualisatie een essentieel onderdeel van de klinische en forensische praktijk vormt, wordt daaraan vooralsnog te weinig aandacht besteed. Zeker wanneer er sprake is van trauma's, emotionele problemen en persoonlijkheidsproblematiek kan casusconceptualisatie de nodige inzichten in de onderliggende factoren van het seksueel afwijkend gedrag opleveren. Leam Craig (University of Birmingham, VK) besprak het *case formulation incorporating risk assessment* (CAFIRA)-model (Craig & Rettenberger, 2018). Dit model omvat de beschrijving van de volgende vijf cruciale elementen: (1) de probleemomschrijving (het delictgedrag), (2) de voorspellende factoren (trauma in de kindertijd, statische risicofactoren, enzovoort), (3) de factoren die zorgen voor het volharden in het gedrag (dynamische risicofactoren, persoonlijkheidsproblematieken, enzovoort), (4) de acute risicofactoren (middenmisbruik, toegang tot potentiële slachtoffers, enzovoort) en tot slot, (5) de beschermende factoren (medicatie, prosociale contacten, enzovoort). Craig benadrukt dat een dergelijke diepgaande casusconceptualisatie voor meer inzichten kan zorgen in de individuele problemen en het risicogedrag, en tevens de essentiële, doch al te vaak vergeten link legt tussen theorievorming, risicotaxatie en -management.

De behandelpraktijk

Het *risk-need-responsivity* (RNR)-model (Andrews & Bonta, 2010) wordt naar voren geschoven als de meest gangbare methodiek voor de behandeling van seksuele delinquenten. Dit model richt zich met name op de terugvalpreventie door een evidencebased toepassing van de behandeling afgestemd op: (1) het risicoprincipe: het risico op recidive dat bepaalt wie we het beste behandelen; (2) het behoefteprincipe: de criminogene factoren, de factoren die samenhangen met het plegen van het delict en waarop moet worden in-

gezet in behandeling; (3) het responsiviteitsprincipe: de eigenschappen van de pleger die invloed hebben op het effect van behandeling en waar de behandeling op moet worden afgestemd. Hoewel het belang van dit model empirisch ondersteund wordt, worstelt men vaak met de concrete implementatie ervan. Sandy Jung (MacEwan University, Canada) beoogde daarom met haar interactieve workshop meer handvatten aan te reiken voor de praktische toepassing van dit RNR-model. Wat het risicoprincipe betreft, wees ze op het belang zowel van een gedegen risicotaxatie waarop de behandeling afgestemd kan worden, als van uniforme en gestandaardiseerde risicocommunicatie (zie supra). Met betrekking tot het behoeftepincipe gaf ze aan dat het voor de behandeling essentieel is een onderscheid te maken tussen de criminogene factoren – de factoren die samenhangen met het plegen van het delict – en klinisch relevante factoren – factoren die niet direct samenhangen met het delict maar wel van belang kunnen zijn voor het welzijn van de pleger. Bij de bespreking van het responsiviteitsprincipe wees ze onder andere op behandelmogelijkheden voor ontkenners (bijvoorbeeld door samen op zoek te gaan naar andere doelen dan terugvalpreventie), specifieke interventies voor mensen met een verstandelijke beperking (bijvoorbeeld door gebruik te maken van visualisaties in behandeling) en de behandeling voor personen met borderline persoonlijkheidsproblemen (bijvoorbeeld door middel van dialectische gedragstherapie). Ze benadrukte dat het RNR-model geen strak behandelmodel is, maar eerder een kader aanbiedt waarbinnen efficiënte behandeling kan plaatsvinden. De context en het klimaat waarin de behandeling wordt aangeboden – en hoe deze wordt vormgegeven – bepalen echter de mogelijke effectiviteit ervan. Ook Nicolas Blagden (Nottingham Trent University, VK) wees hierop. Hij ging uitgebreid in op het gevangenis-klimaat voor seksuele delinquenten en de effectiviteit van de behandeling. Hij wees op het feit dat onderzoek aantoont dat behandeling weinig effect oplevert in een streng gevangenis-klimaat, omdat de seksuele delinquenten de aangeleerde vaardigheden niet kunnen omzetten in de praktijk. Hij hield een pleidooi om de seksuele delinquent bij het uitwerken van het behandelprogramma te betrekken en, binnen bepaalde grenzen, zelf verantwoordelijkheden te laten dragen. Hoewel een behandelomgeving waar meerdere seksuele delinquenten samen verblijven bevorderlijk kan zijn voor de behandel-efficiëntie, is het wel noodzakelijk dat gevangenen hun eigen re-integratie in handen kunnen houden en er sprake is van een aangenaam leefklimaat. Kortom, een goede relatie met het (gevangenis) personeel, een positief (gevangenis)klimaat, maar ook aandacht voor desistancefactoren – de factoren die bijdragen aan het stoppen van het delictgedrag – zijn cruciaal voor een effectieve begeleiding en behandeling van seksuele delinquenten.

Een aspect dat al te vaak vergeten wordt, is de zorg voor de professionals die voor de begeleiding en behandeling van seksuele delinquenten instaan. Deze mensen lopen een grotere kans op werkgerelateerde stress en om secundaire trauma's te ontwikkelen vanwege hun constante blootstelling aan verontrustende maatschappelijke problemen en cliënten met

extreem uitdagend gedrag (Moulden & Firestone, 2010). Joanna Clarke (Queen Mary's University/ Petros, VK) focuste in haar uiteenzetting op haar *model of dynamic adaptation* (Clarke, 2011). Dit model helpt bij de identificatie van dergelijke risico's en beschrijft interventies om professionals en organisaties te ondersteunen bij dit uitdagende en belangrijke werk. Het model kent drie niveaus: het primaire, dat goede psychologische gezondheid wil bevorderen, het secundaire waarbij de vroegdetectie van problemen op de voorgrond staat, en het tertiaire niveau met als doel de impact van eventuele problemen te beperken. Naast het belang van de implementatie van dit model binnen de organisatie wees Clarke op het belang van professionele zelfzorg. Zo is *detached compassion* oftewel het tonen van medeleven maar de verantwoordelijkheid bij de andere laten, een van de belangrijkste voorspellers voor het welzijn van professionals.

Moving forward from the crossroads

Tijdens dit congres werd duidelijk dat de diagnostiek en behandeling van seksuele delinquenten ons met verschillende uitdagingen confronteert. Geleidelijk aan krijgen we een beter zicht op de onderliggende seksuologische en psychologische mechanismen van seksueel delinquent gedrag. Deze inzichten verklaren echter nog steeds niet waarom een bepaalde persoon tot dergelijk gedrag overgaat en de andere niet. Daarnaast staat het onderzoek naar specifieke fenomenen vaak nog in de kinderschoenen. Hoewel recente studies laten zien dat bepaalde behandelprogramma's effectief zijn (Gannon, Olver, Mallion, & James, 2019), worstelen we in de praktijk nog met de implementatie van deze programma's en houden we nog te weinig rekening met de context waarin we de behandeling uitvoeren. Ook dringt het besef dat professionals door de zorg voor seksuele delinquenten met stress en mogelijk zelfs trauma's te kampen hebben nu pas echt door. We staan dus nog voor heel wat uitdagingen. Onderzoek en praktijk zorgen duidelijk voor verdere ontwikkelingen in dit werkveld en bevorderen de behandeling van seksuele delinquenten, waarmee we in eerste instantie een veiligere samenleving willen creëren. Congressen als 'At the crossroads 2.0' faciliteren de broodnodige communicatie en samenwerking tussen organisaties, sectoren en disciplines en maken helder waar we als werkveld staan en hoe we verder dienen te gaan. Aan ons om niet op dit kruispunt te blijven staan, maar de inzichten te omarmen en ermee aan de slag te gaan.

Noten

1. Harvey Weinstein, een bekende filmproducent, werd door verschillende vrouwen beschuldigd van seksuele intimidatie en ongewenste intimiteiten. Dit was in 2017 de start van de #MeToo-beweging.
2. Julie Van Espen, een 23-jarige vrouw, werd op 6 mei 2019 dood aangetroffen in het Albertkanaal. Haar moordenaar was vrijgelaten in afwachting van een beroepszaak voor een eerdere verkrachting.

3. Anne Faber, een 25-jarige Utrechtse studente, werd op 29 september 2017 als vermist opgegeven. Haar lichaam werd bijna twee weken later gevonden. Ze werd verkracht en vermoord door een patiënt van een forensisch psychiatrisch ziekenhuis die met verlof was.
4. Stop it Now! is een gratis, professionele, anonieme hulplijn die informatie en begeleiding biedt aan iedereen die zich zorgen maakt over zijn eigen seksuele gevoelens of gedrag ten aanzien van minderjarigen of die van een naaste.

Literatuur

- Allerdyce, S., & Yates, P. (2018). *Working with children and young people who have displayed harmful sexual behaviour*. Edinburgh, UK: Dunedin Academic Press.
- Andrews, D.A., & Bonta, J. (2010). *The psychology of criminal conduct* (5th ed.). Cincinnati, OH: Anderson.
- Bancroft, J., & Janssen, E. (2000). The dual control model of male sexual response: A theoretical approach to centrally mediated erectile dysfunction. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, *24*, 571-579. doi:10.1016/s0149-7634(00)00024-5
- Bartels, R.M., & Beech, A.R. (2016). Theories of deviant sexual fantasy. In D.P. Boer (Ed.), *The Wiley handbook on the theories, assessment and treatment of sexual offending* (Vol. 1, pp. 165-186). John Wiley & Sons. <https://doi.org/10.1002/9781118574003.wattso008>
- Beauregard, E., & Martineau, M. (2016). *The sexual murderer: Offender behaviour and implications for practice*. New York, NY: Taylor & Francis. <https://doi.org/10.4324/9781315683768>
- Brennan, M., Perkins, D.E., Merdian, H.L., Tyrell, E., Babchishin, K.M., McCartan, K.F., & Kelly, R. (2019). *Best practice in the management of online sex offending*. PEARL Research Repository. <http://dx.doi.org/10.24382/t2cs-sw55>
- Buysse, A., Enzlin, P., Lievens, J., T'Sjoen, G., Van Houtte, M., & Vermeersch, H., ... Brants, S. (2013). *Sexpert: basisgegevens van de survey naar seksuele gezondheid in Vlaanderen*. Gent: UGent.
- Clarke, J. (2011). Working with sex offenders: Best practice in enhancing practitioner resilience. *Journal of Sexual Aggression*, *17*, 335-355. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1080/13552600.2011.583781>
- Craig, L.A., & Rettenberger, M. (2018). An etiological approach to sexual offender assessment: CAse Formulation Incorporating Risk Assessment (CAFIRA). *Current Psychiatry Reports*, *20*. <https://doi.org/10.1007/s11920-018-0904-0>
- European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). (2014). *Violence against women: An EU-wide survey* (Main results). Luxembourg: Publications Office of the European Union. Geraadpleegd via <https://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report>
- Gannon, T.A., Olver, M.E., Mallion, J.S., & James, M. (2019). Does specialized psychological treatment for offending reduce recidivism? A meta-analysis examining staff and program variables as predictors of treatment effectiveness. *Clinical Psychology Review*, *73*, <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2019.101752>
- Hanson, R.K., & Morton-Bourgon, K.E. (2009). The accuracy of recidivism risk assessments for sexual offenders: A meta-analysis of 118 prediction studies. *Psychological Assessment*, *21*, 1-21. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/a0014421>
- Moulden, H.M., & Firestone, P. (2010). Therapist awareness and responsibility in working with sexual offenders. *Sexual Abuse*, *4*, 374-386. <https://doi.org/10.1177/1079063210382047>
- Proulx, J., Beauregard, E., Carter, A.J., Mokros, A., Darjee, R., & James, J. (Eds.). (2018). *Routledge international handbook of sexual homicide studies*. New York, NY: Routledge.
- Stoltenborgh, M., Van IJzendoorn, M., Euser, E., & Bakermans-Kranenburg, M. (2011). A global perspective on child sexual abuse: meta-analysis of prevalence around the world. *Child Maltreatment*, *16*, 79-101. <https://doi.org/10.1177%2F1077559511403920>

Uzieblo, K., Vertommen, T., De Boeck, M., Lemlijn, L., Smid, W., & Goethals, K. (2016). Quo vadis? Een verkenning van recente ontwikkelingen in de behandeling van zedendelinquenten. *Tijdschrift Klinische Psychologie*, 46, 263-270.

World Health Organization. (2017). *Responding to children and adolescents who have been sexually abused: WHO clinical guidelines*. Geneva, Switzerland: Auteur.

Personalialia

Minne De Boeck, criminoloog, verbonden aan het Universitair Forensisch Centrum (UFC), onderdeel van het Universitair Ziekenhuis Antwerpen en aan het Collaborative Antwerp Psychiatric Research Institute, Universiteit Antwerpen (UA).

E-mail: Minne.deboeck@uza.be

Kasia Uzieblo, psycholoog, senior onderzoeker verbonden aan De Forensische Zorgspecialisten, Utrecht, gastprofessor aan de Vrije Universiteit Brussel en de Universiteit Gent.

Verantwoording

Beide auteurs organiseerden 'At the crossroads 2.0' samen met collega's van NL-ATSA, het UFC en de UA.

**50
JAAR**

TIJDSCHRIFT
KLINISCHE
PSYCHOLOGIE

Vooraankondiging

Studiedag n.a.v. het 50-jarige bestaan Tijdschrift Klinische Psychologie

Klinische psychologie onder review: blik op heden en toekomst

Wanneer: dinsdag 4 mei 2021

Plaats: Mechelen, Lamot congres- en erfgoedcentrum

Programma:

- Lezing: De klinisch psycholoog als gezondheidszorgberoep: Belgisch perspectief
Prof. dr. Nady van Broeck
- Lezing: De klinisch psycholoog als gezondheidszorgberoep: Nederlands perspectief
Prof. dr. Giel Hutschemaekers
- Drie workshops te kiezen uit een aanbod van negen workshops:
 1. Forensische psychologie
 2. Eerstelijnspsychologie
 3. Neuropsychologie
 4. Psychotherapie: kinderen en jongeren
 5. Psychotherapie: volwassenen
 6. Psychodiagnostiek: kinderen en jongeren
 7. Psychodiagnostiek: volwassenen
 8. Ouderenpsychologie
 9. Diversiteit
- Debat: de klinisch psycholoog als gezondheidszorgberoep met Nady Van Broeck, Giel Hutschemaekers en Koen Lowet. Moderator: Bob Cools

De studiedag wordt opgeluisterd met muziek, een lunch/wandelbuffet en een receptie.

Meer info: www.vvkp.be en in het volgende TKP-nummer